

Atatürk ve Demokratik Türkiye

Halil İnalçık

İstanbul, Kronik Kitap, 2020, 240 sayfa, ISBN: 978-605-7635-74-7

Yunus ŞİRİN*

Başlıkta adı geçen kitap Halil İnalçık tarafından yazılmış ve ilk olarak 2007 yılında Kırmızı Yayınları tarafından basılmıştır. Burada tanıtımı yapılan ise Kasım 2020 yılında Kronik Kitap tarafından, 978-605-7635-74-7 ISBN koduyla basılan nüshadır. Kitap bir sunuş, bir giriş, 10 makale, makalelerin künyesi ve indeksten oluşmaktadır. İlk başta makalelerin kısa özetleri verilecek ve daha sonra kitapla ilgili değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Önsöz de İnalçık, Atatürkçülüğün ülkeyi iki ayrı kesime ayırdığını ve arada derin bir anlaşmazlık bulunduğunu ve bu iki kesim arasında bir orta yol bulunması gerektiğini belirtmektedir. Bağnaz ve dogmatik yaklaşımlardan sıyrılmak gerektiğini ve bu kitap içerisinde yer alan makaleleri “bir anlaşma zemini” oluşturmak için kaleme aldığını belirtmektedir.

Kitapta yer alan ilk makalenin ismi “Atatürk ve Atatürkçülük” olup, dokuz bölümden oluşmaktadır. Makale genel itibariyle, Mustafa Kemal Atatürk’ü hazırlayan tarihi süreç, Mustafa Kemal Atatürk’ün Milli Mücadele süresince izlediği politika, Cumhuriyet Devrimleri, Türk Milli Mücadele’sinin Hindistan’a ve diğer ülkeler olan etkileri, Atatürkçü düşüncenin kaynağı, Atatürk Devrimlerinin özelliği (süratli yapısı) ve Atatürk’ten sonra Atatürkçülük gibi konuları işlemektedir. Karlofça Antlaşması ile

* Milli Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Harp Tarihi Yüksek Lisans Öğrencisi

Tarih Kritik (7) 3 History Critique | Temmuz/July 2021

başlayan Osmanlı Modernleşmesinin 1922 yılında bittiği ve bu tarihten itibaren daha farklı bir zihniyette hızlı devrimler yapıldığı, bölüm içerisinde işlenmektedir. Ayrıca Türk Modernleşmesi ve Milli Mücadele'sinin, özellikle Hindistan üzerinde yarattığı etkiler, derinlemesine işlenmiştir. İngilizlerden istenilen antlaşma koparılan kadar, hilafetin bir tehdit olarak kullanılması, İncalcık'a göre, Atatürk'ün ne kadar büyük politikacı olduğunu göstermektedir.

Kitapta yer alan ikinci makalenin ismi "Hilafet ve Atatürk İnkılabı"dır. Bu makale içerisinde İncalcık genel olarak, Hilafet kurumunun Atatürk Devrimleri içindeki yerini incelemektedir. Öncelikle Hilafet, Mustafa Kemal Atatürk'ün "*Hâkimiyet bilâ kayd-ü şart milletindir*" ilkesiyle ters düşmekteydi. Halk egemenliğinin ve iradesinin önünde hiçbir engel olmamasını istemekteydi. Bu durumu, Meclis tarafından seçilen Halife Abdülmecid'e de anlattı ve kendisinden anayasaya bağlı kalacağı yönünde söz aldı. Halifeliğin meclisin uhdesine geçmesi gerektiğini ve dört halife zamanında yönetimde istişareyle kararlar alındığını, günümüzde bu yerin, yani istişare mekânının Büyük Millet Meclisi olduğunu belirtti. Ayrıca geleneksel bir kurum olması dolayısıyla, yapılacak olan devrimlere bir muhalefet merkezi olması ihtimalinden de çekinmekteydi. Yakın arkadaşlarından tepki görmesine rağmen (Rauf Orbay) siyasî ikiliği bitirmek ve pozitif aklın esaslarını Türk toplumuna yerleştirmek adına, Hilafeti kaldırdı. Hilafetin kaldırılması ve devamında kamusal hayatın sekülerleşmesi (Medeni Kanun'un kabulü) inkılapçıların, gerçekleştirdiği tamamlayıcı bir devrim oldu.

Kitapta yer alan üçüncü makalenin adı "Atatürk ve Türkiye'nin Modernleşme Problemi"dir. Bu makalede genel olarak, Atatürk Dönemine kadar yapılan modernleşme çabalarından ve Atatürk Devrimlerinin farkından bahsedilmiştir. İncalcık XVI. yüzyılın ikinci yarısına Osmanlıların oldukça pragmatist ve ilerlemeci olduğunu ancak mezkûr tarihten itibaren "her şeyde en ileriye sahip oldukları düşüncesine" kapılıp, var olanı muhafaza etme yoluna gittiklerini belirtmektedir. Ayrıca makale içerisinde Atatürk Devrimlerinin zihniyet olarak öncekilerden farklı olduğunu belirtmektedir. Atatürk modernleşmesinin "topyekûn modernleşme" olduğunu ve sadece maddi-teknik alanda değil, hayat görüşünde de devrim yapmayı amaçladığını belirtmektedir. Bunu İncalcık şu şekilde özetlemektedir: "*Türk cemiyet düzenini, yani içtimai, maddi ve manevi medeniyetini Batı medeniyeti tipine çevirmektir.*" Bir diğer deyişle Mustafa Kemal Atatürk, her şeyi mistik olarak algılayan Doğulu insan kafasını, rasyonel düşünen Batı tarzına çevirmek istemiştir.

Kitapta yer alan dördüncü makalenin adı "Türkiye Cumhuriyeti ve Osmanlı" olup, altı bölümden oluşmaktadır. Bu makale içerisinde İncalcık, Türkiye Cumhuriyeti ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki bağlantıları, devamlılığı, Atatürk Devrimlerinin neleri getirdiğini ve bu konular hakkındaki düşünce ve tezleri derlemiştir. Özellikle Milliyetçi gruplar içerisinde görülen Türk-İslam Sentezine yazı içerisinde değinmiş ve konuyu irdelemiştir. Aradaki en önemli bağlantının, "bir imparatorluk mirası" olarak Anadolu'ya göçmek zorunda kalmış olan Osmanlı Tebaasının, Türkiye Cumhuriyeti'ni kendi devletleri ve Anadolu'yu kendi vatanları olarak görmeleri olduğunu söylemektedir.

Kitapta yer alan beşinci makalenin adı "Atatürk ve Atatürk Devrimi Üzerinde Yabancı Tarihçiler"dir. Bu makale içerisinde İncalcık, yabancı akademisyen ve yazarlar tarafından Atatürk hakkında yazılmış

kitapların bir kısmını derlemiş ve literatürü değerlendirmiştir.

Kitapta yer alan altıncı makalenin adı “Türkiye ve Japonya’nın Siyasi Modernleşmesi Üzerine Bir Konferans ”tır. Bu kısa içerisinde İnalçık 1962 yılında New York’ta düzenlenen bir konferansı bize raporlamaktadır. Buna göre eşit sayıda Japon ve Türk akademisyenler ülkelerinin modernleşmeleriyle ilgili raporlar kaleme almıştır. Daha sonra bu raporlar üzerinden Türk ve Japon modernleşmelerinin benzer yönleri ve farklı yönleri incelenmiştir. İnalçık öncelikle modernleşme kavramının üzerinde durulduğunu ve daha sonra iki cemiyet arasındaki benzerliklerin tespit edildiğini belirtmektedir. Örneğin iki cemiyette, eski zamanlardan itibaren başka kültürleri benimsemekte zorlanmamıştır. Aynı şekilde iki cemiyette modernleşme askeri alanda başlamış ve böylelikle merkezin gücü sağlama alınmıştır. Japonya’yı Türkiye’den ayırma en önemli husus, Japonlar da sistemleşmiş dini yapıların bulunmamasıdır. Bir bakıma, Türk modernleşmesinden başarılı olmalarının sebebi de budur. Ayrıca okuma-yazma oranı, dil-kültür birliğinin erkenden sağlanması da Japon modernleşmesinin daha başarılı olmasını sağlamıştır. Kitapta yer alan yedinci makalenin adı “Türk Tarihi ve Atatürk’te Tarih Şuuru ”dur. Bu makale genel olarak, “tarih yapan” Atatürk’ün nasıl bir tarih bilinci oluşturmak istediğini işlemektedir. Türk Tarih Kurumu’nun kuruluşu, çeşitli zaman ve tarihlerde toplanan Türk Tarih Kongreleri neticesinde, aklında bulunan tarih tasavvurunu yansıtmaya çalışmıştır. Dönemi için hayli meşhur bir tarih yazımı olan Türklerin İslamiyet’i kabulü ve Osmanlı tarihini biraz geri plana atarak, Orta Asya’da ki Türk tarihini ve Anadolu Medeniyetler tarihini öne çıkarmıştır.

Kitapta yer alan sekizinci makalenin adı “Ziya Gökalp: Yüzyıla Damgasını Vuran Düşünür” olup, bu makale içerisinde Atatürk’ün manevi anlamda fikir babam dediği Ziya Gökalp’ın hayatı, düşünceleri ve etkilendiği şahsiyetler işlenmiştir.

Kitapta yer alan dokuzuncu makalenin adı “İkinci Bin ’de Türkler” olup, bu makale içerisinde İnalçık, genel hatlarıyla 1000-2000 yılları arasındaki Türk Tarihi’nin bir değerlendirmesini yapmış ve yazıldığı dönemi ilgilendiren tespitlerde bulunmuştur.

Kitapta yer alan onuncu ve son makalenin adı “Helenizm, Megali İdea ve Türkiye”dir. Bu makaleye bakıldığında ihtiyaca binaen yazıldığı söylenebilir. Çünkü makalenin içeriği daha çok Megali İdea’nın ne olduğunu ve nereden kaynaklandığını anlatmaktadır. Burada Türkiye’yi ve Türkleri ilgilendiren durum ise Megali İdea’nın Türk topraklarını ve vatanını kapsamasıdır. Yunanların bu düşünceyle yaklaşması Kıbrıs ve Ege’de sorunlar çıkarmaktadır. İnalçık, burada Yunan iddialarına karşılık, Türklerin farkında olması gereken hususlara dikkat çekmiştir.

Kitap hakkındaki değerlendirmelere geçecek olursak Halil İnalçık’ın 1916 yılında bir Osmanlı vatandaşı olarak doğması ve Atatürk Devrimlerini yaşayarak tecrübe etmesi, kendisinin tanıklığını önemli kılmaktadır. Bu tecrübenin üzerine, ciddi bir tarih metodolojisinin de eklenmesi kendisinin görüşlerini değerli hale getirmektedir. İnalçık’ın önsöz de bahsettiği, Atatürk konusunda Türk toplumunun ikiye ayırdığı hususuna katılıyorum. Hem muhafazakâr kesim de hem de “Atatürkçü” kesim de Atatürk’ü anlamak üzerine yapılan faaliyetlerin gittikçe artması da bu ayrılığın daha da büyümüş olduğunu gösterdiğini düşünüyorum. Son on yıl içerisinde kaynakları kendi isteği doğrultusunda yorumlayan,

günün koşullarını düşünmeyen, anakronik bir tarih düşüncesine sahip, “sipariş üzerine” kendi kesim ve gruplarını tatmin etmek üzere kitap yazan “araştırmacı/yazar” sayısında ciddi bir artış bulunmaktadır. Ülkenin siyasi havasına göre, kaynak yorumlaması yapan Atatürk Devrimlerinin hiçbir tarihsel geçmişi yokmuşçasına bir anda gerçekleştiğini düşünen bu “düzmece müverrihlere” karşı, İncalcık’ın eserinin hayli kapsamlı, anlaşılabilir ve yeterli olduğunu düşünüyorum. Eser de derli toplu bir kaynakçanın bulunmamasının iyi olmadığını düşünüyorum, her ne kadar bazı makalelerin sonunda kaynaklar eklense de kitabın en sonuna eklenecek bir kaynakça kısmının daha yararlı olacağını düşünmekteyim. İncalcık Hoca, makalelerin çoğunda birinci el kaynaklardan alıntılar yaparak, kullandığı kaynağın görülmesini ve tanınmasını sağlamıştır. Eser dil açısından oldukça sadedir, genel okur kitlesinin rahatlıkla anlayabileceği bir dile sahiptir. Dipnot ve kaynak kullanımı açısından ise akademik bir yönü bulunmaktadır. İncalcık, çeşitli makalelerin içerisinde sosyologların konuyla ilgili görüşlerine de yer vererek, multi-disipliner bir çalışma ortaya koymuştur. Mustafa Kemal Atatürk’ün zihninden geçenleri ve ne kadar usta bir politikacı olduğunu anlamak açısından oldukça etkili bir kitap olduğunu düşünüyorum. Yukarıda adını zikretmeye tenezzül etmediğim düzmece müverrih okurlarının, muhakkak surette kitabı temin etmeleri ve istedikleri takdir de konuyu bir de İncalcık Hoca’nın kaleminden okumalarını tavsiye ediyorum.